

Pir Ali Hoca'nın Ardından

Şenol BAŞTÜRK⁴

“Prof. Dr. Pir Ali Kaya'yı 21 Nisan 2022 günü kaybettik”. Bu cümleyi yazabildiğime halen inanmakta zorluk çekiyorum. Buna rağmen, Hoca'nın hatırasına ait bir şeyler yazmayı da zorunlu görüyorum. Benim açımdan böyle bir yazıyı, duygusal yükleri yanında zorlaştıran başka bir tarafı daha var. Türk akademisindeki anı ve armağan kitapları geleneği, aslında Pir Ali Hoca'nın çok değer verdiği bir faaliyetti. Ancak bu formattaki kitaplarda geride kalanların, gidenlerin saygınlıklarına bir ağıt haline dönüşmesini fazla “sınıfsal” bulurdu. Bu tür çalışmaların sadece akademik araştırmaları içermesi gerektiğine inanırdı. Hoca'ya göre geride kalanlar saygılarını ifade etmek istiyorlarsa, abartılı ifadeler (bunların çoğunun da gülünç düzeyde samimiyetsiz olduğunu söylemişliği de vardır) yerine “emeklerini” ortaya koymalıydı. Hoca'nın bu itirazını bilmeme rağmen, hakkında birkaç şey söylemeye çalışacağım. Yazgı böyleymiş.

Pir Ali Hoca'yla tam olarak ne zaman tanıştığımı hatırlamıyorum. 1996'da bölüme öğrenci olarak girdiğimden itibaren Hoca'nın adını hep duyardım. Özellikle üst sınıflardaki öğrenciler, bölümümüzün kurucusu Prof. Dr. Nurhan Akçaylı asistanı Pir Ali Hoca'yı derslerinde yanından ayırmadığı için daha yakından tanıyorlardı. Ancak rahmetli Nurhan Hoca, benim üniversiteye girdiğim yıl emekli olduğu için Pir Ali Hoca'yla derslerde karşılaşma şansım olmadı. Daha sonra Hoca'nın uzun dönem askerliği başlamış olmalı. 2000 yılının sonlarında araştırma görevliliğim başlamasıyla, tam olarak tanışma anını bir türlü hatırlayamasam da Hoca ile ilgili daha somut anılarımın başladığını şimdi fark ediyorum. O dönemlerde Hoca bir yandan öğretim üyeliği kadrosu için mücadele veriyordu. Aynı zamanda İznik MYO'da İş Hukuku dersleri de vermeye başlamıştı. Bu dersin sınav hazırlıklarında bölüm, beni Hoca'ya yardımcı olmam için görevlendirdi. Kısa bir süre sonra Pir Ali Hoca öğretim üyeliği kadrosuna atandı ve ben de ona bir süre daha yardımcı olmaya devam ettim. Hoca, akademideki usta-çırak ilişkisine çok önem verirdi. Bu nedenle Hoca- asistan arasındaki ilişkiler O'nun açısından çok boyutlu anlamlara sahipti. Benim yaptığım ise sadece işlerini kolaylaştırmaya çalışmaktı. Bu yüzden Hoca'nın ilk asistanı benim demek mümkün değil. Sevgili arkadaşlarım Ulaş (Ertuğrul Yılmaz), Ceyhan (Güler), Zeynep (Aca), Faik (Emirgil) ve son olarak Fatih (Gültekin), Hoca'nın değer atfettiği usta – çırak etkileşimini içeren bir ilişkiyi daha yoğun kurma şansına sahip oldular.

Pir Ali Hoca'nın en öne çıkan özelliği, mücadelecı yapısıydı. Onunla ufak bir tanışıklığı olan herhangi birisinin, Hocanın kavgayı göze alan tavizsiz kişiliğini fark etmemesi imkansızdı. Bu yapısının en azından akademideki sosyal ilişkilerinde hissedilebilir bir gerilim türettiği gerçektir. Ki zaman zaman bu gerilimli ilişkiyle ben

⁴ Bursa Uludağ Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi

de karşı karşıya kaldım. Ancak bu durumun, Hoca'ya has bir kişilik özelliği olduğu kanaatinde hiçbir zaman olmadım. Mücadeleci kişilik yapısına sahip olanlardan beklenenlerin tersine Pir Ali Hoca'nın bende yarattığı intiba aslında çok hassas ve kırılabilir bir kişiliğe sahip olduğu yönündeydi. Bu durumun bir çelişki yarattığını da düşünmüyorum. Aksine Hoca'nın mücadeleci yanının, kendi hayat deneyimlerinden türemiş bir tür praksise dayandığına inanıyorum. Pir Ali Hoca'nın hayatında gelenekler üzerine kurulu “onur” duygusunun her zaman önemli bir yeri vardı. Hoca'nın sosyal köklerinin bunu yarattığı düşünülebilir. Ancak ben, Hoca ile ilgili tamamen farklı düşüncelere sahibim. Bana kalırsa Hoca'nın benimsediği onur duygusunu merkeze alan değerlerin Weber'in tanımladığı cinsten “*stände (statii)*” ile ilgisi pek yoktu. Hoca'nın “değerleri” ön plana çıkaran gelenek – onur duygusu ilişkisinin daha çok Goffman'ın tanımladığı türden “total kurumlarla” olan ilişkisinden kaynaklandığını düşünüyorum. Hoca, bu tür kurumları, ihtiyaç duyulan ilkelerin oluşturulduğu odaklar olarak görüyordu. Hoca'nın tavizsiz yönü, büyük oranda bu ilkeleri bireysel olarak içselleştirdiğine / temsil ettiğine yönelik inancının pekişmesiyle doğru orantılıydı. Söz konusu ilkelere karşı gelindiğinde veya tartışmaya açıldığında (ki gündelik hayatta bu çok sık gerçekleşiyordu) Pir Ali Hoca'nın sert karşılıklar vermeyi bir zorunluluk olarak gördüğünü düşünüyorum. Hoca'nın hayatındaki değer çerçevelerini şekillendiren kurumların izlerinin tüm hayatına sindiği kanaatindeyim.

Pir Ali Hoca 12 Eylül öncesine denk gelen ilk gençliğini, bölgesel bir total kurum olarak değerlendirilebilecek yatılı öğrencisi olduğu Erzurum Anadolu Lisesi'nde geçirmişti. 1970'lerde sayıları bir hayli sınırlı olan Anadolu liseleri, bugün başlangıçtaki anlamını kaybetse bile o günlerde bir tür eğitimi “seçkinler” yetiştirmeye odaklanmıştı. Bu okullarda örneğin yabancı dil bilgisi gibi dönemin yüksek becerileri yanında; toplumsal seçkinliğin genç adaylarına bir ilkeler sistemi benimsetilmeye çalışılmaktaydı. Pir Ali Hoca bu erken gençlik döneminde, söz konusu ilkeler sisteminin ne kadar fazla vurgulandığını renkli bir şekilde anlatırdı. Hoca'nın bu ilkeleri güçlü biçimde içselleştirdiği bir gerçektir. Elbette dönemin politik koşulları da bunda bir etkidir. Ardından gelen 12 Eylül döneminin koşulları ile içselleştirdiği ilkeler arasındaki gerilimin Hoca tarafından sıklıkla dile getirildiğine şahidim.

Bana kalırsa “onur duygusunu” yaratan kurumsal ilkeler, akademik eğilimlerinin de yönlendiricisi oldu. Örneğin disiplinimizin iki önemli “kurumu” olan İstanbul Üniversitesi'ndeki sosyal siyaset geleneği ve Ankara Üniversitesi'ndeki Mülkiye geleneğine ayrı ayrı büyük saygı duyuyordu. Nitekim danışmanlığını yaptığı yüksek lisans tezlerinde öğrencilerine bu iki geleneğin önemli temsilcileri, Prof. Dr. Cahit Talas, Prof. Dr. Orhan Tuna ve Prof. Dr. Gerhard Kessler'i konu olarak vermesinin altında bu saygının izleri mevcuttur. Yine doktora döneminde bir yıl kadar ILO'nun Cenevre'deki merkezinde çalışmıştı. Bu dönem Pir Ali Hoca'nın ILO'ya kurumsal olarak büyük bir değer atfetmesine neden olmuştu. ILO, Hoca'nın hayatında hep merkeze aldığı değerleri temsil eden bir kurum olarak kaldı. Bir

keresinde göçmenlere yönelik sosyal politikalar ile ilgili yazdığım bir kitap bölümünde ILO'nun politikalarının etkisiz olduğu yönünde küçük bir eleştiride bulunmuştum. Hoca, buna beklemediğim büyüklükte bir tepki göstermiş ve ILO'nun kurumsal yapısındaki ayrıntıları ve gösterdiği çabaları göz ardı ettiğimi söyleyen uzun bir eleştiride bulunmuştu.

Bu kurumsal yönlendirmeli onur duygusunun, Hoca'nın akademik kariyerine iş hukuku alanında zorlu bir mücadeleyi göze alarak devam etme tercihinin arkasındaki motivasyon olduğuna da inanıyorum. Pir Ali Hoca'nın değerli Hocamız Prof. Dr. Kuvvet Lordoğlu danışmanlığında yazdığı yüksek lisans tezi, teknolojinin işgücü piyasalarına etkileri üzerineydi (bana kalırsa halen çok önemli bir konudur). Ancak Pir Ali Hoca, doktora döneminde ilgilerini tamamen değiştirmiş ve iş hukukuna yoğunlaşmayı tercih etmiştir. Bu kararda, Kuvvet Hoca'nın bölümümüzden ayrılmasının etkisi olduğu bir gerçektir. Ancak daha belirleyici olanın Pir Ali Hoca'nın yine kurumsal gelenekler – onur arasında kurduğu bağlantıyla ilgili olduğunu düşünüyorum. Nitekim Hoca'nın algıladığı biçimde hukuk, özelde de iş hukuku, bir tür ilkeler bilimidir. İlkelerin normatif yönüne yoğun bir ilgi duyuyordu. İş hukuku onun gözünde, adalet ve eşitlik gibi ihtiyaçlara evrensel standartlar kazandıracak bir “sosyal hukuk” alanıydı. Bu bakış açısı, çalışmalarının Türkiye'deki yerleşik iş hukuku araştırmalarından farklılaşmasına neden oluyordu. Doktora tezinde ILO'nun iş hukukunu şekillendirici rolünü merkeze alması ve sonrasında başta AB hukuku olmak üzere evrensel haklara odaklanması bu nedenle bir tesadüf değildir.

Hoca'nın büründüğü mücadelecilik mizacın, bu tercihler ile bağlantılı olduğuna inanırım. Bu tercihler, Hoca'ya doğru kabul ettiği değer ve ilkelere sıkı bağlılığın yönlendirdiği ve “saf hukuk” tarafından şekillendirilmiş bir akademik hayat rotası çizmiş olmalıdır. İlkelerin katı şekilde yorumlanmasına dönük gösterdiği eğilim, dediğim gibi gündelik hayatta Hoca'nın hayatını zorlaştırmıştır. Ayrıca 12 Eylül'ün hemen sonrasında oluşan akademik ortamın ve akademisyen tiplerinin (Pir Ali Hoca, bunu tanımlamak için Toplum ve Bilim Dergisi'nin 2000'lerin başındaki bir kapak konusunun başlığı olan “*Homo-academicus Alla Turca*”yı çok açıklayıcı ve eğlenceli bulurdu) kariyerindeki etkileri de göz önüne alındığında, mücadelecilik yapısını şekillendiren praksis daha net biçimde görünür hale gelir.

Pir Ali Hoca, edindiği ilkeleri gündelik hayattaki küçük ayrıntılara uygulama konusunda da bir inatçılığa sahip olmuştur. Bu durumun zaman zaman benim de dahil olduğum çok geniş bir mücadele edilecekler tarafı yarattığı da bir gerçektir. Hoca'nın akademik hayatına dahil olan çok sayıda insanın bundan kaçamadığına inanıyorum. Bu mücadelelerin büyük olanları yanında, oldukça küçük ve eğlenceli olanları da bulunurdu. Örneğin Hoca'nın sonucunda beni “akademik Amerikancılıkla” suçlayacağı küçük! tartışmalarımızdan birisi, makalelerde kullanılacak atf standartlarıyla ilgiliydi. Ben APA'nın yaygın kullanılmasının, yazmayı kolaylaştırdığını savunduğumda; dipnot tekniğinin tonu bayağı sert bir savusunu yapmıştı. Bu tartışmanın aramızda birkaç gün sürecek bir soğukluk yarattığını şimdi gözlerimi buğulandıran bir gülümsemeyle hatırlıyorum. Daha büyük gerilimlerimiz de

oldu elbette. Bunların başında bölümde çalışma sosyolojisinin ağırlığına ilişkin katı tutumu yatıyordu. Hoca, “saf hukukçu” bakışıyla uzantılı bir biçimde bölümde iş hukuku derslerinin sosyal politikayla birlikte bir ağırlık oluşturmasını savunuyordu. Bu tabloda sosyolojiye öğrencilerin zihninde teorik bir tartışma zemini sunması rolünü biçmişti. Bunun ötesine taşan “Çalışma sosyolojisi” biçimindeki bir alt-uzmanlığı önemseiyordu. Sonucunda Memet Zencirkıran Hocamızla birlikte, Hocayı karşımıza alan bir tür disiplin kavgasına girmiştik. Ancak kavgası büyük de olsa küçük de olsa sonuçlanması, benzer şekilde bitiyordu. Eğer sürtüşme küçük ise birkaç gün; büyük ise birkaç hafta sonra odanın kapısı çalınır, Hoca alıştığım sevecenliği ve yarı alaycılığıyla içeri girer, uzun süren açıklamasından sonra, kendisinin nasıl da haklı; benim de haksız olduğuma iknaya çalışırdı. Her görüşmenin ardından söylediği şey ise şuydu: “*haydi yemeğe gidelim*”. Bursa’da iyi yemeklerin nerede yeneceği konusunda ayrı bir hassasiyeti vardı. Yemek onun için bir sosyalleşme ritüeliydi ve sonunda hesap ödemeniz mümkün değildi. Hoca ya sesini yükselterek ya da tahmin edemeyeceğiniz bir hızla hesabı ödemeyi başarırdı. Her seferinde, bir sonraki yemeğin benim tarafımdan ödeneceğini söylememe rağmen, hayatın buna fırsat vermediğini üzülererek belirtmeliyim.

Pir Ali Hoca’nın mücadelelere verdiği tepkiler, bu tür duygusal sonuçlar yaratırdı. Bu durum başta bahsettiğim gibi Hoca’nın aslında hassas ve kırılgan kişiliğinin bir göstergesi olarak görülmelidir. Aslında mücadeleler, Hoca’nın taşıdığı onur duygusu gereği sert bir şekilde reddetmesine rağmen; üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Nitekim yaşadığı sağlık sorunlarının temelinde bu durumun özel bir etkisi olduğuna inanıyorum. Son birkaç yılda bu sağlık sorunları derinleşmeye başladığında; Hoca’nın mücadelelerinin dozunda en ufak bir azalma yaşanmadı. Çoğu zaman hasta yatağında telefonla, olmadı kendisini sık ziyaret eden Faik (Emirgil) yoluyla düşündüğü sorunlara yönelik çözüm yollarını bildirirdi. Son dönemlerinde ağırlaşan tabloya rağmen; bundan vazgeçmedi. Pir Ali Hoca, bölümümüzde son derece belirgin tonda bir renk ve benim hayatımda silinemeyecek izler bıraktı. Huzur içinde uyusun.